

שרגא שיפר

ראיון בביתו בפתח-תקוה, נכחו לסירווגין גם שני נכדיו (בני הבת) הגרים בשכנות לשרגא.

תאריך הראיון: 22.2.04 מראיינים: מלי ורוצלבסקי, צבי רז.

מהלך הראיון המוקלט:

יהודים בקובל השנייה:

גרנו ב"קובל השנייה" (מהעבר השני של מסילת הרכבת). מעט מאוד יהודים התגוררו שם, גרו שם הפולנים והאוקראינים, בעיקר עובדי הרכבת. גרנו ברחוב **קולודניצ'קה**. בזמן הסובייטים הרחוב נקרא **אוליצקה-קרופסקה**. היה לנו בית פינתי: קולודניצ'קה ו**נוביסצ'יה** (לא ברור). בערב (בחשיכה) כולם (היהודים ממרכז קובל) פחדו לבוא לסביבה שלנו.

הרבה חברים פולניים וקצת אוקראינים היו לי, אלו שגרו בשכנות אלינו. הייתה אנטישמיות. אך חיינו. אדם חי במקום שהוא חי. ממרכז קובל כמעט שלא היו מגיעים לשם יהודים. יכולים היו לזרוק אליהם ביצים גם כן. שנאו יהודים. זרקו אבן, קיבלו מכה. לי לא. באופן אישי לא- כולם הכירו את המשפחות שלנו. אלו היו החיים שלנו. לא פחדנו. היה לנו בית כנסת, אצלנו בבית של הסבא. בשבתות ובחגים באו להתפלל. כ-5 שנים לפני המלחמה בנינו שם בית כנסת קטן. אבל קשר היה לנו עם העיר. כל יום הייתי הולך לבית הספר ב"חולות" ולבית"ר. כל יום אחר הצהרים הייתי בקן. היה פתוח שם."

ואגב כך מספר שרגא: "**מוטקה זיו** (ליברזון) היה בא לפעמים לקובל השנייה. תמיד היה הולך עם ספר ביד. בחורצ'יק מאוד מאוד כישרוני. לידנו היה פארק כזה. היה בא לקרוא וללמוד בפארק. הייתה לו מין תספורת כזו קצרה.

לימודים:

שרגא החל ללמוד בבית ספר מושיצ'סקו (ע"ש הנשיא הפולני). בית הספר היה ממוקם ברחוב וורשבסקה, כשנסועים לכיוון קרוטקה. זה היה בית ספר יפה.

פונה למלי: "תשאלי את אבא שלך **יודל** (**ברזניאק**), אני חושב שבאיזו שנה למדנו יחד בבית הספר הזה". אבא של מלי וורצלבסקי- שאף הוא קובלאי- ומסתבר שקרוב משפחה רחוק של שרגא. "ואני זוכר שהסבתא שלך הייתה באה לאמא שלי". בבית הספר למדו בעיקר גויים. מאוחר יותר הוציאו את כל היהודים (לא היו מעוניינים בתלמידים יהודים) והעבירו אותם לבית הספר היהודי ע"ש שטיינברג, בית ספר יסודי. זה קרה בזמן הפולנים, עוד לפני בוא הרוסים.

קורות המשפחה:

שרגא: היינו מוותיקי קובל. המשפחה שלנו באה לקובל להערכתני, על פי החישובים, בסביבות שנת 1600. כל אחד הכיר אותנו בקובל. לא היינו עשירים (כמו כל אלו שמתפארים היום ומנפחים את עברם). היו לנו אדמות שהיינו מחכירים לגויים. הייתה לנו גם חנות מכולת. האח היה נכה ברגל והוא ניהל את המכולת. סיפרו שהיה לנו קודם עסק של עיבוד עורות (לסבא) ואני זוכר שבית החרושת של העורות נשרף. והפסיקו עם זה. הייתי בן 9 כאשר אבא שלי

ז"ל נפטר. אמא נשארה עם 4 ילדים. **יענקל, משה, אלי וחיים**. אבא גוייס ב- 1927 לצבא הפולני. הייתה מהפכה שם במנצ'וריה. שלחו אותם ומהצבא הרוסי. בפעם הראשונה הגרמנים השתמשו בגזים. אז כנראה הייתה לו אסטמה, היה חולני ומזה הוא נפטר. לא היה אז ביטוח לאומי... עבדו בכל מיני דברים. האמא הייתה מכבסת את הכביסה של החיילים. היו מחנות צבא בסביבות קובל. קובל הייתה מקום מאוד אסטרטגי והעיר עברה מצבא לצבא. המצב הכלכלי היה קשה מאוד.

הווי יהודי:

החגים בבית היו מאוד מאוד יפים, כשאמא הייתה לובשת את השמלה השחורה, עם מטפחת משי והכל. הגויים (השכנים) היו מכבדים את המנהגים של היהודים. כשלמדנו בבית ספר והיה חג פולני, אז היהודים היו הולכים לבית הכנסת הגדול והגויים לכנסייה שלהם. לא למדנו ביום שבת. הפולנים כמוכן למדו אך אני כיהודי לא למדתי.

בית"ר:

הייתי הילד הכי קטן בבית. נחשבתי בבית כמורד מהזמן שהתחלתי ללכת לבית"ר. רק אני הלכתי לבית"ר מבני המשפחה. אח אחד שלי היה "בונדיסט" (מתנגדי הציונות) והאחרים התעסקו כל אחד עם הקשיים היום-יומיים שלו. לא היינו משפחה ציונית במיוחד. רק אני. הנוער משך אותי לבית"ר. היה לי חבר שהלכתי איתו. בית"ר היה משהו מיוחד. למדנו שירה, למדנו הרבה דברים. בית"ר ושומר הצעיר היו אז פחות או יותר באותו גודל. בקיץ יצאנו למחנה נוער. היינו גונבים את הדגל שלהם והם את שלנו.

בקובל פגש שרגא פעמיים את זאב ז'בוטינסקי שבא לקובל בשנות ה-37,38. עשינו מסדר לכבודו. בבה וורבה היה אז ראש הקן. זוכר שז'בוטינסקי דיבר ביידיש לעשייה פטריוטית למען ארץ ישראל. הגויים היו אומרים: הנה בא המלך היהודי. אני זוכר שבשנת 40- כשז'בוטינסקי נפטר באמריקה - כתבתי עליו שיר (שרגא מדקלם. ובתרגום חופשי מידיש):

"לא זכית למדינה חופשית

מדינה המלאה בפרחים

לא זכית לשדות ירוקים

מעל לנהר הירדן הסואן."

שרגא ממשך: היינו בבית"ר פטריוטים. יותר מאוחר- בגרמניה- כתבתי גם שיר ביידיש: שמו בעברית "לפעולה" שהתפרסם בגרמנית. ושוב שרגא מדקלם בלהט ביידיש (וכאילו חוזר 60 שנה אחורה) שיר שקיצורו הוא שאנו היהודים לא רוצים להיות יותר קורבנות:

בן ובת עם רימונים

יתקיפו את הקיר של הערבים.

אומר שרגא:

הייתי פטריוט ונשארתי. אוהב את המדינה. ואני גאה בזה.

פנחס קופלברג הבית"רי עבר קורס של אצ"ל. וכשהוא חזר מהקורס ב- 1938 הוא מצא מבני הנוער של בית"ר כנראה בחורים שהוא האמין בהם ואני ביניהם. הייתי מבית"ר קובל הראשון באצ"ל. וכשבאו הרוסים היינו נפגשים, אבל פחדנו. החלטנו לנסוע לישראל. לנסוע לגבול רומניה, זה היה ב- 1939.

הצטרפתי לביתר בגיל 12-13. בשנת 35-36. בית"ר הייתה אז תנועה גדולה מאוד עם נוער יפה מאוד. ואנחנו הצטרפנו לבית"ר (כן גם בגלל הבחורות היפות שהיו בבית"ר כפי שציין בהזדמנות ובחצי צחוק ארה"לה שטיין). בשנת 41 גייסו אז לצבא הרוסי את ילידי שנות 17, 18, 19. **אשקה (גרינבלט)**, יליד 19 גוייס אז לצבא הרוסי. בפולין גייסו מגיל 21 והרוסים מגיל 18. אז בבת אחת גייסו הרוסים (שנכנסו לקובל ב-39) 3 שנתונים. אני נולדתי בשנת 23. התחלתי ללכת לבית"ר ולי לא היה קל כי גרתי בסביבה של גויים.

נערי בית"ר - ניסיון בריחה מהסובייטים:

כשבאו הרוסים (1939) קבוצה של 5 חברים באצ"ל: **גרשון פוגץ'** שנפטר, אני, **לייזר שיינטוב** ואולי עוד אחד, וגם הבן-דוד של **יוסי גולדמן** (יש כבר הרבה דברים שאני לא זוכר... זה חורה לי), החלטנו לנסוע לגבול רומניה. לשאלתנו עונה שרגא: אנחנו היינו ה"חלוצים" בניסיון שכזה. בשנת 38 היה **בנובר ויוקילזון** שעזבו את קובל במסגרת עלייה "ב" הראשונה שיצאה מבית"ר. אם לא הייתה פורצת המלחמה (1939) מאות ואלפים היו מגיעים ארצה בכל דרך אפשרית.

רצינו לעבור את הגבול. כבני 16 היינו ורצינו לעזוב את הארץ ולנסוע לארץ ישראל. היינו ציונים, מה זאת אומרת למה רצינו?! לא היו סרטיפיקטים לאנשי בית"ר. היה מאבק בין התנועות וקיפחו אותנו. מבית"ר מעט מאוד קיבלו אישורים. כל המשפחה בכתה כשיצאתי. אח אחד שלי, אני זוכר, בא הבייתה לאבא של גרשון פוגץ' לשאול איפה אנחנו נמצאים. נסענו לרובנו, היינו יומיים אצל בת דודה של גרשון פוגץ'. ידענו שהגבול עם רומניה לא היה שמור כל כך. מרובנו נסענו ללבוב. היינו צריכים להפגש שם עם מוניו שוויצר, מוניה שיבא ושיליינה פסק (?). הם היו בית"רים. באנו לשם (ללבוב) והיינו כמה לילות אצל מוניה שיבא (אבא שלה, אני זוכר, היה צורף). אחר כך נסענו לקולוניה שעל יד הגבול עם רומניה. שם יש עיירה שנייטה (?). היינו כמה ימים. סיפרו לנו שיום קודם לכן יצאה קבוצה מהחבר'ה (אנשי אצ"ל) שניסתה לעבור את הגבול כאשר מהצד השני של הגבול חיכו נציגים להמשך הדרך. הרוסים תפסו את הקבוצה ליד הגבול. ואז החלטנו לחזור הבייתה. גרשון פוגץ' ניסה מאוחר יותר שוב לעבור את הגבול. **פיני קופלברג** שהיה המדריך שלנו בקובל נסע עם הקבוצה הראשונה ותפסו אותו. על גרשון פוגץ' ירו בגבול בפעם השנייה שניסה לחצות את הגבול, את כולם הם (הרוסים) שלחו לסיביר (אגב זה מתלכד ומשלים את סיפורו של ישראל שייניס בנושא).

חזרתי הבייתה, אל המשפחה המודאגת, הייתי הכי צעיר בבית, זה היסטוריה... לשאלתנו היכן היו הבנות היפות של בית"ר ומה עלה בגורלן, למה רק הבנים ניסו לברוח: שרגא עונה שהן נשארו בקובל. בבית הכנסת הגדול הן חרטו את שמן בדם... (נרצחו ביחד עם כל יהודי העיר), מציין את **פאני פולישוק, מריים רויזן**...

שאלנו את שרגא על חברה אישית בקובל: היו חברות... ולא יסף (אולי כי נכדיו נכחו בפגישה). בכל אופן לא (רק) בגלל הבנות היפות הוא הצטרף ונשאר חניך בית"ר...

בחזרה הבייתה:

חזרתי הבייתה, אל המשפחה המודאגת והלכתי ללמוד טכנאות שיניים. לא בית ספר מסודר, זה היה טכנאי שיניים וותיק. היו צריכים לשלם לו כמה מאות דולר כדאי להיות השוליה שלו. **דורה גודיס** מכיר את מקום הלימוד, הטכנאי היה יהודי מלבוב שפתח מעבדת שיניים בקובל. פעם בשבוע למדנו תיאוריה.

לשאלתנו: איזו שאלה, ברור שמכיר את **נח זלצר**, הוא **ובריל** היו טכנאי שנייים בקובל, אחרי המלחמה זוכר שהיו באוסטריה. נח הוא עכשיו מרפא שנייים, לא- לא דוקטור.

והיו (בבית"ר) **פרנקפורט זאב**, ואח שלו **יהושע פרנקפורט** (פרט). כשחזרנו לקובל (אחרי הבריחה) נפגשנו אצל **מרים רויזן** שהייתה מנגנת יפה, היינו נפגשים במעין מחתרת קטנה של בית"ר. גם **בבה לוברטוב-מנזה**, שבעלה ניגן מבפילהרמונית, גם היא הייתה בבית"ר. "בתרבות" ללמוד עלה הרבה מאוד כסף ולא היה כסף בבית ולכן הלכתי ללמוד טכנאות שנייים. וכך הלכתי לפוליקליניקה ללמוד ולעבוד. וחוף מזה היה בית ספר של עובדי רכבת מבוגרים גם לשם הלכתי ללמוד. שנתיים היו לי עד בוא לכיבוש הנאצי והיו עוד כל מיני דברים (אינטימיים, אישיים) שלא כדאי כאן ועכשיו לדבר עליהם. לשאלתנו: לא היה זמן ללמוד ממש עברית, למדו "כמה מילים" במסגרת בית"ר, "לשיר למדנו שם". בבית ובתנועה ובין בני הנוער דיברו יידיש.

השלטון הסובייטי (39-41):

בזמן השלטון הרוסי "זה היה בכל זאת חופש". בממשל הרוסי היו הרבה יהודים, גם יהודים קומוניסטים. בשביל הנוער זה היה טוב. סיימתי ללמוד והייתי זכאי לתעודת בגרות על פי הממשל הרוסי, הם עשו ההקלות (10 שנות לימוד לבגרות במקום 12 בזמן הפולנים). רציתי לשלוח כבר ניירות לאוניברסיטת קייב ללמוד רפואת שנייים. ואז הגרמנים החלו במלחמה. נשארתי ציוני במשך השנתיים האלו, אך לא פעיל. אותו הדבר גם עם יתר החברים מבית"ר. גרשון פוגץ' הוא ועוד אחד נדמה לי ניסו עוד פעם (להבריח את הגבול) ושוב לא הצליחו (ירו עליהם ופגעו ופצעו את גרשון). במלחמה אני לא רציתי ליפול לידיים של הגרמנים. היו שמועות על התנהגות הנאצים אבל אף אחד לא תאר לעצמו מה הם יעשו. מצד שני היו הפליטים שהגיעו לקובל ב- 39 הם מאוד מאוד סבלו בקובל. חלק מהפליטים רצו לחזור לפולין הכבושה, הם קיבלו מכתבים מהקרובים שהמצב (תחת הכיבוש הנאצי) לא נורא. היהודים עצמם (המבוגרים) לא רצו לעזוב את בתיהם כי פחדו שישתלטו עליהם והצעירים לא רצו לעזוב את הזקנים והילדים. הרבה יהודים היו יכולים להינצל. אני הייתי לבד וברחתי מקובל. הייתי צעיר ומרדן, היתר במשפחה היו הרבה יותר מבוגרים ונשואים. היו אהרל"ה, רוחלה- כולם, כולם בקבר האחים...

שאלנו על האווירה ברחוב היהודי לפני הכיבוש הנאצי, האם הייתה פאניקה? למה פאניקה? כל אחד גר בבית שלו. ולא ידעו מה יהיה (כמה חמור המצב). היו הרבה פליטים כבר קודם לכן בקובל. גם בבית של שרגא היו כמה פליטים. ברכבת עמדו הרבה קרונות ואלו (מהפליטים) שלא רצו לקבל פספורט רוסי שלחו ברכבת לסיביר (וכך חלקם ניצל מההשמדה). אמא שלחה אותי עם לחם וזרקנו לחם לקרונות עם הפליטים שנשלחו לסיביר. אבל קודם לכן כשהגיעו ראשוני הפליטים מעבר לבוג (1939) אמא שלי שהיו לה סירים גדולים גדולים שהיו להרתחת כביסה עשתה מרק גדול גדול והוציאה את זה על המדרכה וחילקה לפליטים. אני זוכר שאמא שלי לקחה אשה אחת (מהפליטים) שהייתה בהיריון שישנה במיטה שלי ואני ישנתי על הריצפה. כל אחד רצה באיזו צורה לעזור. חלק קיבלו עבודות ברכבת. הרוסים נתנו עבודה. חלק ברחו הלאה. אני זוכר שהפליטים היו לבושים יפה. חלק מהפליטים היו כשרוניים והסתדרו בקהילה. המצב לא היה נורא (עם הכיבוש הסובייטי), גם עבור הסוחרים היהודים והאמידים בקהילה. שרגא: הם לא נהרגו מזה (כשהשלטון סגר את העסקים שלהם)...

בריחה מהנאצים:

ממש לפני הכיבוש הנאצי כל אחד ברח על נפשו. כבר לא התארגנו בקבוצות. הרוסים מנעו לעלות על הרכבות שהתרחקו מזרחה מחזית המלחמה שהתקדמה במהירות לקובל. פוגץ ושטיין כבר קודם לכן ברחו לתוך רוסיה. ברחתי עם שייקה (שסקה) לוצייב (?). פרידה מאמא ומהמשפחה, כולם אהבו אותי בבית. בשנת 46 (אחרי המלחמה) פגשתי במקרה שכנה. גוייה שגרה 2 בתים לידנו. כשראתה אותי (אי-שם בפולין- שרגא לא חזר לקובל לאחר המלחמה) היא התנפלה עלי והתחילה לנשק אותי ואומרת לי "לא אני מנשקת אותך אלא אמא שלך..." כשלקחו אותם, את כל המשפחה עם עגלה וסוס לגטו שבחולות, אמא הספיקה לבקש מהשכנה: גברת לושצ'ינסקי אולי פייביש (שרגא) שלי ישאר בחיים ... (שרגא ממלמל וקולו שבור ונחנק: טוב, מה שהיא אמרה לה... זהו... שתנשק אותי בשם האמא. זהו. זה מה שהיה.)

המראה שלנו (שרגא ושייקה) לא היה יהודי כל כך. עם תרמיל על הגב נכנסנו לרכבת משא. הרכבת הייתה מלאה באנשי צבא עובדי רכבת וכו'. הגענו לעיר סרנה (ממזרח לקובל ובכיוון קייב). התחילו הפגזות, הגענו עד סביבות קייב ומטוסי האוייב עדיין אחרינו. נהרגו מספיק בהפגזות, אני נשארתי בחיים. אמרתי לחבר שאני רוצה להתגייס לצבא האדום. לא רציתי ליפול חי בידי הגרמנים. הגענו למקום קרוב לסטלינגרד, לעיירה סמוכה. הלכנו ללשכת הגיוס ועוד בחור אחד היה איתנו מקובל. הוא היה שוטר במיליציה בקובל, קומוניסט, נפטר כבר. באנו להתנדב. רשמו אותנו ואמרו שכשיצטרפו יגייסו. הגרמנים התקדמו לעברנו וחזרנו ללשכת הגיוס. אני זוכר: שרנו מיאוש שיר רוסי. שרגא שר עבורנו את השיר ומתרגם תרגום חופשי לעברית: הזמן הוא יפה, אבל הכאב תדע שהוא אתך. אנחנו ניפרד. בוא נלחץ אחד לשני יד ביד. ורוחוק מכאן אנחנו ניפרד.

במכרות הפחם:

וכך היה: לחצנו אחד לשני ידיים, בכינו ונפרדנו זה מזה. ניגשנו ללשכת הגיוס ואמרו לנו: תעשו מה שאתם רוצים. הגרמנים כבר היו 12 ק"מ מכאן. החבר מקובל נפרד משרגא- התגייס לצבא, לצנחנים, והיה לקצין. אלו היו השמועות.

המשכתי במסע לתוככי רוסיה עד שגייסו אותנו לפלוגות עבודה. היינו ברכבת, כשגייסו ושלחו אותנו למכרות פחם, לקזחסטן. לאחר שעבדתי תקופה מסויימת במכרות עצמם- 100 מטר מתחת פני האדמה- שלחו אותי לקורס בו למדו פיצוץ עם דינמיט במכרות. העבודה עם הדינמיט הייתה קידום עבורי. באותה תקופה כתבתי שירים, ביידיש. שרגא מדקלם בפנינו שיר אחד ביידיש שהוא זוכר עד היום: על העבודה עם דינמיט ועל פייבל (הוא שרגא) היה מאוד מסוכן לעבוד עם דינמיט. בכל יום היו הרוגים. הפחם נשלח ישר לחזית ולתעשייה הבטחונית. היו אומרים: "הפחם הוא לחם עבור התעשייה". שנתיים היה בפלוגת העבודה. הייתה גם תקופה שהביאו לעבודה שבויים גרמניים ואוקראינים משתפי פעולה. הקימו מחנות שבויים מיוחדים למתנגדי הרוסים.

במכרות לא היו הרבה יהודים, רק כמה, בודדים. (אנו שואלים אם הייתה אנטישמיות:) שרגא נזכר בשייגץ שהסתובב מחוץ למכרה ובפיו משהו מעין "סיגריה" שאמר: כמו שבמכרה לא תראה סיגרייה, ככה גם לא תמצא במכרה יהודי... שרגא היה בין המצטיינים בעבודה ואמר לשייגץ: אני יהודי מהעם היהודי ואז ענה השייגץ בהתנצלות: לא... לא על כאלו מדובר...

תמיד הייתי חזק, יהודי חזק, לא פחדתי מאף אחד. לא רוצה לספר הכל. (שרגא מנסה להצטנע על תפקידו במחנה, אך לאחר לחצים ניאות לספר) מסתבר ששרגא היה סגנו של מפקד המחנה שהיה רב סרן: היה לי תפקיד גדול מאוד במחנה, אבל דרגה לא הייתה לי. משהו מקביל ללוטננט. התרגלתי לזה (החיים היו טובים) מגורים, אוכל מיוחד. באותה תקופה היה מחסור חמור. לדוגמא: מהמשכורת החודשית שקיבלו, כמה מאות רובל, היו צריכים ללכת כמה

קילומטרים כדי להגיע לעיר ולקנות קילו לחם שעלה כ- 80 רובל. וחלב ששתית במקום ולחם לדרך חזרה- לחם שהיית "מיישר" אותו (נוגס בו) בדרך ולא נשאר כלום עד שהגעת חזרה למחנה. והיית רץ מהר לאכול במכרה במסעדת הפועלים. ושמה צחקו (על האוכל): איטריה רודפת איטרייה (במים הדלילים של המרק שקיבלו). היו חיים קשים מאוד. אלו שעבדו במכרה קיבלו כמה גרמים נוספים של לחם. אבל הלחם שנתנו היה רך שאפשר היה לאכול אותו עם כף: כלומר במאפייה כל אחד גנב, אבל צריכים את המשקל של הכיכר ולכן עירבבו את הבצק עם הרבה מים... הלחם היה לא לחם.

לאחר כשנתיים עבודה במכרה פתחו מכללות של שבועיים גרמניים הייתי סגן המנהל. ידעתי גרמנית (שפה שנייה בפולין הייתה גרמנית) ועברתי לפני זה קורס. היה לי תפקיד גדול מאוד. בשנת 45 נגמרה המלחמה. ליהודי פולין היתה אפשרות לחזור לפולין. לא הסכימו לשחרר את שרגא כי טענו שהגיע מאוקראינה. שרגא הגיע לרב סרן יהודי וביקש ממנו שיאפשרו לו לחזור הבייתה, לראות אולי נשאר מישהו מהמשפחה בקובל. והקצין היהודי אמר לו: פייביש אל תזרוק את הפספורט הזה (הרוסי), אף אחד לא נשאר מהאזור שלך (קובל). תישאר כאן. חשבתי לשלוח אותך למוסקווה ללמוד.

גיוס לשורת האצ"ל:

לאחר שכנועים הקצין נעתר לשרגא שקיבל מסמכים שהוא אזרח פולני. שרגא נסע עם פספורט של יהדות פולין אל פולין. כך הגיע לפולין. על קובל דילג, עבר דרך בריסק. לא יודע למה. ראה את התנהגות האנטישמית של הפולנים והחליט שמקומו לא ביניהם. עלה על הרכבת הרוסית שנוסעת לכיוון גרמניה. נסע עם עוד כמה יהודים. בגבול הורידו אותם הרוסים והם נלקחו לבית סוהר בגרמניה (באזור השליטה הרוסית). שרגא אמר להם שהוא מחפש את משפחתו, אולי בברלין ימצא אותם. 3 ימים היה במאסר ואחר כך שחררו אותו.

נסע לברלין ונדע לו על מחנה של יהודים, אונר"א. הגיע וחיפש שם מישהו מאצ"ל ופגש את "בן-עקיבא". שרגא המשיך ונסע למינכן כמו הרבה יהודים. כאדם חופשי לגורלו.

על פי שרגא לא היו בעיות מעבר אל החלק המערבי של גרמניה: הרוסים רצו להיפטר מאיתנו. הוא הגיע למינכן, ואל מחנה במקום סמוך שהיה בידיים של אצ"ל. הגיע אל "אלפרד" שהיה מפקד אצ"ל בגרמניה. שם פגש את דב שילנסקי (מי שהיה ח"כ, יו"ר הכנסת ושגריר).

שרגא: נכנסתי לאצ"ל ושלחו אותי בשליחות לפולין. קיבלתי איזו תעודה של הצלב האדום. שלחו אותי עם איזה חומר. (לא חשוב עם מה- שרגא לא מוכן עד היום הזה להסגיר ולמסור פרטים. אנו מתעניינים ושרגא ממלמל שוב ושוב: לא חשוב, לא חשוב...) שם היה מפקד אצ"ל בפולין- פרץ לצגר (?) הבאתי דבר מה (...). ועברתי ופגשתי בלודז' את **מוטקה זיו** (ליברזון) שהיה אז סטודנט לרפואה. נסעתי בחזרה, היה קשה לעבור את הגבול. הייתי בברצ'לב כמה שבועות. היה לי פספורט של הצלב האדום. ניסיתי לעבור לצ'כיה. עברתי את הגבול במסגרת "הבריחה", חבל לדבר על זה... אומר שרגא (כאמור, למרות הפצרתנו החוזרות ונישנות, הוא לא מוכן "להסגיר" פרטים). המקום שהייתי צריך להגיע היה בפרג, רחוב קפרובה מספר 16. שם היה ד"ר וולטר פוגל מי שהיה מפקד אצ"ל בצ'כיה. המפקד פונה אלי ואומר "שרגא..." - כבר קיבלתי אז את הכינוי שרגא (לשאלה המתבקשת: האם זה היה השם המחתרתי שלך באצ"ל?- התשובה:לא זוכר, לא יודע...). המפקד מטיל משימה: לעזור ליהודי אחד מקופנהגן המחכה לבן-דודו האמור להגיע בטרנספורט מפולין. פרטי המשימה: סע איתו ותביא מהגבול את הבן-דוד לפרג. נסענו לגבול והטרנספורט התעכב. הלכו לבית מלון ללינה. בלילה נכנסו שניים: שוטר צ'כי ואזרח ובודקים את לנו את הפספורטים. המסמך של הצלב האדום שנשא שרגא לא מצא חן בעיניהם והוא נלקח למשטרה למעצר. נודע לשלטונות שהפספורט "לא טוב". שרגא מסביר להם שהוא מחכה כאן (בגבול) לראות אולי יפגוש מישהו ממשפחתו.

ישב במעצר 8 ימים. התנהגו אליו יפה. בבוקר אחד החזירו לו את שרוכי הנעלים ושני שוטרים לקחו אותו לרכבת ומשם המשיכו אל גבול אוסטריה. בגבול האוסטרי העבירו אותו לשוטר אוסטרי החותם להם שקיבל את "הסחורה" והלוקח את שרגא לוינה. "שם כבר חיכו החברה שלי, הם עקבו אחרי". משם אל מחנה יהודים בסמוך. "הייתי כבר חופשי. הייתי צריך לעבור עכשיו בחזרה לגרמניה. למסור את כל מה שזכרתי". (אנו שואלים כמובן: למה לגרמניה, האם כדי למסור למפקדה על נתיבי בריחה וכו'? ושוב יורד מיסוך עשן. אנו מתעקשים ושואלים למה הסודיות והוא אומר "אז זה בסדר", בסדר שהוא כל כך חשאי... ומתעלם מבקשתנו).

שרגא מגיע למחנה יהודי נוסף בסביבות וינה ושם פוגש חבר מקובל: **יוניק פולישוק**. בן דודו של **חיים פולישוק**. יוניק הוא חבר טוב מקובל. גם אחותו **פנייה** הייתה חברה: "אני זוכר אפילו שכשנפגשנו נתן לי חולצה שאחליף". ואז מספר יוניק על קרוב של שרגא הנמצא במחנה: **אברהם אגבר**, שרק לפני שבועיים התחתן. הסבתא שלו והאבא שלי היו אח ואחות. וגם **יאנק** בן דודו של אברהם נמצא כאן. אברהם היה בשומר הצעיר. אפסנאי בקיבוץ שבמחנה, תשאל אותו, הוא יוכל בטח יותר לספר לכם. אברהם אמר לי כשנפגשו: "זאת היא ברונה אשתי עכשיו התחתנתי". באמת הייתה ילדה יפה, אני מדבר על לפני כל כך הרבה שנים... מאוד שמחתי, הוא היה גבר יפהפה, ממש גבר יפה". בערב הצטרכנו לעזוב.

ליד זלצבורג (ברסטגאדן?) היה יער והיה שם הגבול (עם גרמניה). שם כבר ידעתי (האזור היה מוכר) קודם העברתי שם אנשים. עברנו את הגבול. ברכבת (למינכן) אני רואה גרמנים ומשטרה וגם אמריקאים. הגרמני אומר משהו לאמריקאי שניגש אלי ואומר לי "פספורט" לא היה לי שום דבר. האמריקאי לוקח אותי למעצר וישבתי שם כמה ימים עד שבאו החברה שלי, שהלכו אחרי לאיזה מקום ולקחו עורך דין יהודי והעמידו אותי למשפט היות ולא היו לי שום תעודות (מאונר"א וכיוצא בזה) ושחררתי. באתי למינכן לאלפרד. אגב: בשנת 50 עצרו את אלפרד והיה עסק שלם, עכשיו הוא בקנדה.

הכנות לעלייה, "אלטלנה" וקבלת הפנים בארץ:

אלפרד אמר לי שבעיירה גודקוט (?) ליד קאסל (בגרמניה) פותחים קורס ואחרי הקורס (של אצ"ל) יוצאים לארץ ישראל. חברים אמרו לי שבארץ נלחמים, מסוכן ואתה היחידי שנשארת מהמשפחה, תישאר עוד קצת בגרמניה. אמרתי להם שבגלל שנשארת יחידי אני רוצה להגיע מהר ארצה. הקורס ערך 5 שבועות, נשק ואימונים. קנינו אוניה "אלטלנה". אלטלנה זה שם של ז'בוטינסקי – זה היה הכינוי שלו. היינו בקורס כ-80 איש וכשהסתיים נסענו לצרפת. האוניה חיכתה במרסיי, בנמל קטן, אונייה גדולה שנבנתה במלחמת העולם השנייה. האוניה הייתה מלאה בארגזי נשק מאירופה. הסוורים שהיו מאלג'יריה ידעו שהנשק מיועד לארץ ולא רצו לעלות את הארגזים ואנחנו סחבנו והעלנו לאוניה את הארגזים ביחד עם המזוודות שהיו לנו. היו לי 2 מזוודות. 365 דולר היו לי במזוודה, לא ידעתי שאני אשאר בחיים והכל ישרף. בבוקר עלינו לאוניה, היינו בסביבות 1000 איש כולל 120 בנות. נסענו להילחם עבור ארץ ישראל. היינו 3 מקובל על האוניה (אנשי בית"ר מקובל, לאו דווקא מאצ"ל): **שלמה פטוקס** (שגר אח"כ באשקלון, שהיה לו עסק גדול לחומרי בניין) ו**מכס מריל**. האוניה הייתה באמצע המסע לארץ ישראל ועקבו בים אחרינו. אלו היו ימי "ההפוגה הראשונה" (במלחמה עם הערבים). היה הסכם שידעתי ש-25% מהנשק עוברים לידי אצ"ל לירושלים. היו גם 5 שירונית על האוניה. הגענו בלילה קרוב לכפר ויתקין. הייתה סירת מנוע ואנחנו עם רשת, כמו סולם ירדנו, חלק, והגענו לחוף. שמה שאף אחד לא ידע שהגענו, היה מן הסכם כזה, ככה סיפרו לנו, הסכם בין בן גוריון ובגין. שרגא, שהיה על פי דבריו בין "המפקדים הלא גדולים" על האוניה, ממשיך ומספר:

ירדתי עם ברן (מכונת יריה), ירדנו חלק, 300-400 איש. בא בגין ועוד חברה ועלה על האוניה. אני זוכר איך הוא התלהב שכ"כ הרבה נשק היה וחיילים. ירדנו, פתאום שמענו יריות, חלק מהחברה רצו תכף לירות עם הנשק

והברנים. חשבנו שאנחנו כבר בחזית עם הערבים וההינו מוכנים כבר לירות. ואז שמענו את בגין צועק: "לא לירות אף כדור אחד, זה יכול להביא למלחמת אחים. רוצים להתקיף אותנו מטעם צהל וההגנה ואסור לירות". זה מה שאני שמעתי. וראיתי שהאוניה מתרחקת. מה התברר: שהיו 2 אוניות מהצבא והיו כאלו שחשבו שאוניה אלטלנה תיסע עמוק יותר בים ויטביעו אותה. אבל אלו מאלטלנה, לנקין והקפטן האמריקאי, התחילו לנסוע לכיוון ת"א. אנחנו נשארנו בכפר ויתקין ואוטובוס מטעם אצ"ל לקח אותנו לכיוון נתניה. היה מחנה אצ"ל שם.

המשך סיפור אלטלנה ידוע: ירו עליה בת"א, "התותח הקדוש", במקרה היכרתי את זה שירה, סגן אלוף מחיל התותחנים, 16 הרוגים היו ופצועים. אברשק'ה סטבסקי (אחד משלושת נאשמי פרשת רצח ארלוזורוב, שזוכו מאוחר יותר) היה חולה על האוניה. אני זוכר שבדרך כשהתקרבו ארצה, ראינו מרחוק-רחוק את הרי הכרמל ואברשק'ה שהתהלך על האוניה עם משקפת ענקית אמר ביידיש (כמו מנחם בגין גם הוא היה מבריסק): אתם רואים, זה כבר ארץ ישראל. ביקשתי ממנו את המשקפת כדי לראות את הארץ, כל כך הייתי שמח!...

בבוקר הפילו עלינו את האוהלים. ראיתי אוטובוסים עם חיילים. לקחו אותנו עם האוטובוסים בשיירה. בדלתות האוטובוסים עמדו שומרים עם נשק. עכשיו אני יודע שלקחו אותנו לתל ליטבינסקי (לשכת הגיוס), שם כנראה לא רצו לקבל אותנו שם. הביאו אותנו לתל-אביב לקרית מאיר, לשכת הגיוס. אותנו ב-4 אוהלים גדולים במעצר. כמה ימים ככה ישבנו. אולי חשבו שבאנו לעשות "פוטש" (תפיסת השלטון בידי אנשי אצ"ל...), באים אנשים שיודעים להשתמש בנשק, נגד בן-גוריון. באו משכונת התקווה למחנה ועזרו לנו כ-100 חבר'ה "לברוח". אני לא אומר שברחתי, הם רצו בעצם להיפטר מאיתנו. באנו לשכונת התקווה, למחנה. בגין כינס אותנו, כל אחד קיבל חצי לירה והתגייס לצבא.

לשאלתנו אם היה יכול לא להתגייס לצבא ענה (בתימהון):

הייתי יכול כמובן לא להתגייס, היו כאלו. אבל רציתי להתגייס לצבא! איזו שאלה!- באתי לארץ כדי לשרת בצבא.

מלחמת השיחרור:

התגייסתי לגדוד 72 חטיבה 7. דב שילנסקי היה מפקד מחלקה וגם אני הייתי "משהו" (מעדיף לא לפרט). הלכנו למחנה "נשר" (ע"י חיפה) וישר לחזית קראו לנו מחלקה "אלטלנה". כל המחלקה הייתה מאלטלנה, בתוך פלוגה שכולה היו לוחמי אצ"ל. ולחמתי מול הערבים בכיבוש הגליל המערבי. כולם הכירו אותי בגדוד 72. שאלנו את שרגא אם ראה קודם לכן ערבים, הרי זה היה המפגש הראשון שלו איתם, הרי לא הספיק להתאקלם ולהכיר את הארץ ומייד נשלח לחזית.

שרגא אומר כי ידע עוד בבית"ר קובל מי הם הערבים, נגד מי הם הולכים להילחם. ידענו מה זה ארץ-ישראל. בשומר הצעיר הלכו בדרך המדינה הדו-לאומית. ואנחנו אמרנו "שתי גדות לירדן" (ושרגא פוצח מיד בשיר הנושא: 2 גדות לירדן, זו שלנו, זו גם כן...).

שאלנו האם עדיין מאמין בזה והוא כאילו נעצר ועונה לאחר 2 שניות של מחשבה:

נשאר את העבודה לדורות הבאים... כן. יש לי נכדים, אני רוצה שיחיו בארץ הזאת!

המשכנו להקשות: האם לכם הייתה לכם יותר מוטיבציה להילחם, האם הייתם יותר פטרויטים? (משוכנע לגמרי שרגא עונה): בטח, בטח...!

אנו מציינים בפני שרגא שעל פי הידוע היום היו עולים שישר שלחו לחזית. שרגא:

הם ידעו מה שרצו מהם, אבל הם לא ידעו מה זה נשק אז הם נפלו, אני שלחתי חבורה של 60 בחורים, כל אחד יפהיים, בלונדינים, אלו שנשארו בחיים (אחרי השואה) על ניירות של גויים ונהרגו... וכמה ישראלים נהרגו... אבל זהו! (ב"זהו!" שרגא מבקש כאילו לחתוך ולסיים פרק כאוב זה)

אנו מבררים ומקשים: למה אתה אומר שלחתי, האם אתה אחראי?

ושרגא (כאילו מוצא קרש להאחז בו): כן, סתם אמרתי, זהו! ומיד מתעשת: אבל לחמנו. לחמנו. זה כן... היו זמנים שלא הייתי יוצא מהמחנה. לא היה לי לאן ללכת. בחופשה נתנו לנו חצי לירה כדי שניסע לתל אביב. קצין העיר היה ברחוב הירקון. היינו באים והיה תור ארוך, של מאות. נתנו לך איזה מקום ושתי ארוחות ביום. אנו מנסים ללבן נקודה כואבת זו (ערירי ללא בית). שרגא אומר:

איפה?! לא היה לי בית. מי דאג? זה עכשיו? מישהו הזמין אותי לצהרים? איזו דרישות היו לנו? אחר כך- בסוף המלחמה- הם דאגו ושלחו אותי לקורס חובשים פלוגתיים. הלכתי לקורס, הראשון שהיה, חזרתי ליחידה, עוד לחמנו כמה חודשים.

לא אשכח- היינו בקיבוץ איילת השחר, 100 מטר מגבול סוריה, עמדה שם שיריונית אדומה שלהם. עשו אזעקה ואנחנו רצנו למשלטים וחיכינו להמשך. היה שם בחורצ'יק, קראו לו מונצ'ק, שעבד בחברת חשמל וששכב חולה בקיבוץ. פתאום אני רואה שהוא (החולה) הולך בתעלות עם רובה. אני יודע (כחובש המחלקתי) שיש לו חום, איזה 40 מעלות ואני צועק אליו בפולנית- הוא לא ידע יידיש- לאן אתה הולך והוא ענה: אתם כולכם תלכו (להלחם) ואני אשאר כאן?

אני רק רוצה להראות לכם איזה פטריזטים היו החבר'ה.

שאלה: האם בצבא- אחרי הגיוס- נשכח אצ"ל, האם המשכתם לדבר על האירגון.

שרגא: לא דיברו על זה, אך זה לא נשכח. לא דיברו. "גנדי" זכרוננו לברכה, זה זהבי, תמיד היה אומר לי : שרגא- אין אצלי שרגא- אתה אלטלנה. (הוא אמר זאת מתוך כבוד).

סיום מלחמת השחרור:

עברתי לחיל רפואה, כאיש צבא קבע. ישר אחרי המלחמה. עד שפרשתי לפנסיה. הייתי בסוף טכנאי שיניים ראשי בצה"ל. הגעתי לדרגה הכי גבוהה, רב-סרן. הייתי טכנאי שיניים בצבא ושם התקדמתי. כשרציתי לפרוש מהצבא רצו לתת לי סגן אלוף, אבל לא הייתי. אני רב סרן בצה"ל!

כשהמלחמה נגמרה עברתי לצריפין. שם הייתה לי מעבדת שיניים. פעם באה חבורה מפתח תקווה- קצינים ובנות, היה איזה נשף. אני רואה בחורה מצאה חן בעיני. ככה היכרתי אותה. לא הייתה בצבא, הייתה פקידה ראשית בבית חרושת לתרופות. הכל נשרף אצלי באוניה. שום דבר, בלי פרוטה באתי ארצה ביוני 48 וב-15 במאי 1950 כבר התחתנתי. הסתובבתי איזה חודש (אחרי המלחמה ולפני שהכיר אותה). היא מצאה חן בעיני וגם אני לא הייתי כמו יהודי בן 81 (גילו של שרגא היום)... הייתי קצת אחרת.. זה קצת.

משפט אחרון: אנחנו שואלים אותו אם מתגעגע לקובל.

שרגא עונה בנחרצות, כמעט צועק: לא!

אחרי שהייתי בקובל עכשיו (אוגוסט 2003). זו הייתה עיר יהודית. יהודים. נוער יפה, תנועות- שומר הצעיר, בית"ר, חלוץ, השומר הדתי. זה, זה לגמרי ... מה יש לי שם?

(שרגא לא מוצא את המילים המדוייקות לתאר את גודל מפח הנפש, את המהפך הנורא בקובל של היום- לאחר השואה, לאחר החיסול של כל היהודים, של כל בני משפחתו).

אנו מציינים שבקובל של אז היו גם הרבה עניים מרודים, דתיים אביונים, נושאי עגלות המחזרים על הפתחים, ציבור גדול של קשיי יום וניזקקים.

שרגא משיב: אתם יודעים למה אני מתגעגע? לטעיירא איידישע בלגולע'ס, לעגלונים היהודים היקרים. אנו מקשים: אלו היו אנשי "העולם התחתון".

שרגא: לא נכון, לא נכון! היה עולם התחתון בקובל ששמר על הכבוד של היהודים. כשגויים היו מרימים ראש הם היו הראשונים שיוצאים. היה זיידל ואחרים ... אני הייתי צעיר. אם יש להזכיר מישהו בקובל זה את מעמד הפועלים- נגרים, בנאים ואת העולם התחתון.

אנו מקשים: ואת האינטלגנציה לא צריך להזכיר?

שרגא: להגיד את האמת, לא היו בעיר כל כך הרבה ...

ושאלה סופית ואחרונה: איך הרגשת שעלית ארצה וביום הראשון ירו עליך היהודים:

לא הרגשתי שום דבר. באתי למולדת בתור חייל. לא התעמקתי בזה. כל שנה אני הולך לנחלת יצחק ועולה על הקבר של אנשי אלטלנה. שניים מההרוגים הכרתי. הם נהרגו- מה לעשות. מי שחי- חי, ומי שמת- מת. יש פתגם בפולנית: מי שינצח חופשי יהיה, ומי שנפל כבר חופשי. קל לדבר, אני יודע...

אלטלנה על פי האנציקלופיה העברית: ב 20 ביוני 1948, כשרוב גדודי אצ"ל כבר נעשה חלק מן הצבא, הגיעה לחופי ישראל ספינת המשא "אלטלנה", שנקנתה וצויידה באירופה ע"י אצ"ל, ובה 800 מתנדבים וכמויות של נשק ותחמושת, שהצבא היהודי הנלחם בערבים נזקק להם מאוד. אצ"ל דרש ש 20% מן הנשק יוקצו ליחידותיו בירושלים, שעדיין היו אז עצמאיות, אך הממשלה סירבה להענות לדרישה זו והגישה אולטימטום לאצ"ל, שיסגיר לה את כל הנשק ואת הספינה. כשנדחה אולטימטום זה פתח הצבא באש על "אלטלנה" שעלתה באש על שפת הים בתל אביב. כמה מאנשיה נהרגו וכמה נפצעו. פרשת אלטלנה גרמה למשבר פנימי רציני, אך עמדתה התקיפה של הממשלה הכריחה לסוף את האצ"ל לקבל עליו את מרותה.

ביקור בקובל של משפחת שיפר, ספטמבר 2003.

באיזה שלב של הראיון נכנסת בתו של שרגא (במקצועה שופטת) שאירגנה בקיץ האחרון סיור עם האבא ושני אחיה לקובל. לשאלה איך התרשמה מקובל:

היה מאוד מעניין. אני ככה התחברתי למסע. אבא תמיד תיאר שגר כל כך רחוק מהמרכז. כנראה בקנה מידה של ילד זה היה רחוק. היום זה נראה קרוב אפילו אם הולכים ברגל. פחדו כנראה ללכת לבד. שרגא: אני כבר יותר לא אבוא לשם (די התאכזב, לא הכיר ולא מצא את העיר שזכר). אני באתי לקבר בבכובה ואמרתי לאמא ביידיש "הבאתי את השלושה נכדים שלך"... (שרגא מתרגש ומתעשת): הייתי הילד הכי קטן בבית. רק זה... מאוד מאוד אני התרגשתי.

הרבה הם לא צילמו במהלך הסיור. היו בבכובה (אחיה של סימה שייכמן לקח אותם מקייב ולסיורים בעיר). אי אפשר לראות איזה הרס או בלאי של המצבה שהקמנו לפני כשנה. המצבה מוקפת בעמודים ובשרשרת דקורטיבית כפי שסוכם (ביצוע ע"י האח של סימה).

לשאלה: המנהרה (טונל) שמתחת לפסי הרכבת, שחיברה את "קובל השנייה" לצד השני- "חולות"- נשארה כמו שהייתה. להערכת שרגא גר רק כמאה מטר מפסי הרכבת.

אדמות היו ברשות המשפחה אותם השכירו לגויים לעיבוד חקלאי. בביקור היו גם אצל סגנית ראש העיר קובל. נאמר להם שכל הניירת נשרפה... "אני לא יודע" אומר שרגא אם "יש" להם עדיין אדמות. היא אפילו ציללה לאיזה מקום. מאוד יפה היא קיבלה אותנו. הביית שגרנו קיים- אומר שרגא. אבל הוא לא שלי. לא מצאו בביקור שום אדם (גוי) שהכירו מהתקופה ההיא. היה לי חבר בגילי שנפטר כבר. אולי הייתי יכול למצוא, אך לא חיפשתי יותר מדי.